

*Шовкопляс Ю. О.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету*

МЕТАФОРА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В РОЗМОВНОМУ МОВЛЕННІ АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню розмовних метафор американського варіанта англійської мови. У статті надається визначення понять «розмовне мовлення», «метафора», «метафора розмовного мовлення», встановлюються та аналізуються відмінності між розмовним і літературним мовленням. Ключова увага в статті приділяється дослідженню семантичних і аксіологічних характеристик англо-американських розмовних метафоричних номінацій людини.

Розмовне мовлення є не кодифікованим, спонтанним і невимусеним видом спілкування, що відбувається в неофіційній обстановці. Розмовне мовлення протиставляється письмовій кодифікованій літературній мові, яка обслуговує сфери офіційного спілкування. Розмовне мовлення та кодифікована літературна мова є двома підсистемами мови, реалізація яких відбувається у різних комунікативних умовах.

Метафора є одиницею вторинної номінації фрагментів, понять, явищ, предметів і об'єктів позамовної дійсності, що базується на порівнянні. Метафори розмовного мовлення є виразними та експресивними номінативними одиницями, що не належать до літературної мови. Поява подібних одиниць в розмовному мовленні зумовлена їх універсальністю та практичністю, а також метафоричним способом мислення людини. Деякі метафоричні одиниці можуть згодом ставати елементами літературної мови.

Розмовні метафори є невід'ємною частиною американського варіанта англійської мови. Вони можуть не тільки позначати, але й описувати та характеризувати людей. Подібні одиниці являють собою окрему тематичну групу метафоричних одиниць англо-американської розмовної мови. За аксіологічними ознаками ці одиниці поділяються на нейтральні, позитивно- та негативно-оцінні. Негативно-оцінні одиниці переважають кількісно. Багато метафор є також засобами дотепних, гумористичних, іронічних і саркастичних позначень людей, особливостей їх характеру, недоліків, поведінки, вчинків, професій, захоплень, місця в суспільстві, приналежності до його певних верств. Аналізовані метафори є стилістично маркованими одиницями, які володіють не тільки оцінними, але й експресивними конотаціями. Вони можуть викликати яскраві образи та легко сприймаються носіями мови.

Ключові слова: аксіологічні та семантичні характеристики, американський варіант англійської мови, засоби позначення, метафора, розмовне мовлення.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Метафора привертала увагу знавців слова ще з часів Античності. Двоїсту сутність метафори – бути засобом мови та поетичною фігурою – було відмічено ще Цицероном: «Подібно

тому, як одяг, сперше винайдена для захисту від холоду, згодом стала використовуватися також для прикрашання тіла та знак відмінності, так і метафоричні вирази, введені через нестаток слів, почали використовуватися задля насолоди» [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виокремлення невиділених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Інтерес до метафори було стимульовано не тільки її універсальністю, але й метафоричністю різних типів текстів, починаючи від поетичних [див., напр., 2; 3] і закінчуючи текстами різних галузей наукового знання [див., напр., 4; 5]. Зацікавлення лінгвістів все більше і більше починає викликати нині, так звана, «розмовна метафора», яку також називають сленговою [6, с. 82–88; 7], метафорою розмовного мовлення [див., напр., 8] тощо.

Попри активізацію уваги мовознавців до метафори, що з'являється в розмовному мовленні та поширюється завдяки йому, ще й дотепер недостатньо вивченими є метафоричні одиниці різних варіантів англійської мови та тематичні групи цих одиниць. Цей факт і визначає **актуальність** запропонованої наукової розвідки. Її **мета** полягає у вивченні метафори на позначення людини в розмовному англо-американському мовленні. **Завданнями** статті в зв'язку з цим є визначення та параметризація понять «розмовне мовлення», «метафора», «метафора розмовного мовлення», аналіз аксіологічних і семантичних особливостей англо-американських розмовних метафор на позначення людини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Розмовне мовлення розглядається як різновид мови, що реалізується в усній формі в ситуації непередбаченого, невимусеного спілкування при безпосередній взаємодії партнерів комунікації [9, с. 14]. Основна сфера реалізації розмовного мовлення – це повсякденна комунікація, що здійснюється в неофіційній обстановці. Отже, одним із основних комунікативних параметрів, що визначає умови реалізації розмовного мовлення, є параметр «неофіційність спілкування». Саме за вказаним параметром, а також за параметром «некодифікованість» розмовне мовлення протиставляється книжково-письмовій кодифікованій літературній мові, що обслуговує сферу офіційного спілкування [9, с. 15]. Отже, некодифіковане розмовне мовлення та кодифікована літературна мова являють собою дві підсистеми мови, реалізація яких визначається комунікативними умовами.

Породження та використання метафори в розмовному мовленні З. Ковекес пояснює її виключною практичністю та універсальним характером, зазначаючи при цьому: «Метафору можна використати в якості знаряддя опису та пояснення в будь-якій сфері. Її застосування сприяє не тільки більш яскравому

опису дійсності, її фрагментів і суб'єктів, але й дозволяє більш точно позначити їх, помітити та зафіксувати те, що неможливо здійснити іншими мовними засобами» [10, с. 22].

Під метафорою розуміємо «троп або механізм мовлення, що полягає у використанні слова на позначення певного класу предметів, явищ і т.і. для надання характеристики чи позначення об'єкта, предмета, який входить до іншого класу чи найменування іншого класу об'єктів, аналогічного даному у певному відношенні» [4, с. 11]. Отже, творення метафори здійснюється при «перенесенні назви з одного денотату на інший на підставі встановленої подібності денотатів за відповідними ознаками» [11, с. 46].

У когнітивній лінгвістиці метафора розглядається як фундаментальна когнітивна операція, що забезпечує перенесення образних схем із однієї концептуальної сфери в іншу [12, с. 54]. «Вичленювання та перенесення окремих ознак, властивостей, якостей об'єктів, суб'єктів, явищ базується на здібності людини до асоціативного мислення, коли або усвідомлюється або уявляється співставлення явищ і предметів позамовної дійсності» [12, с. 54].

Зазначимо, що метафору, яка породжується в розмовному, повсякденному, неофіційному мовленні називають також сленговою метафорою [6, с. 82]. Подібна метафора є «емоційно забарвленим, нелітературним засобом вторинної номінації, значення якого утворюється шляхом метафоричного перенесення» [13, с. 32].

Одночасно не всі науковці вважають можливим ототожнення сленгової метафори та метафори розмовного мовлення [див., напр., 14, с. 24–36], що зумовлено насамперед різницею між сленгом та розмовним мовленням. Так, сленг характеризують як «особливий периферійний лексичний шар, що знаходиться не тільки поза межами літературної мови, але й поза межами діалектів загальнонаціональної мови, що, з одного боку, включає в себе специфічну лексику та фразеологію професійних говорів, соціальних жаргонів і аргю, а з другої, емоційно-експресивні лексичні та фразеологічні одиниці нелітературного мовлення» [14, с. 26].

В словнику Oxford Dictionary of Modern English сленг визначається як «language of a highly colloquial type, considered as below the level of educated standard speech, and consisting either of new words or of current words employed in some special sense» [15, с. 756]. Британський лінгвіст Д. Кристал підкреслює значущість прислівника *highly* для розуміння сленгу, який вважає важливим елементом його характеристики, що й відрізняє його від розмовного мовлення [16, с. 138]. Г. Л. Менкен визначає, в чому полягає сутність сленгу: «The essence of slang is that it is of general dispersion, but still stands outside the accepted canon of the language» [17, с. 72].

Сленг є невід'ємною частиною американського варіанта англійської мови. Появу поняття «сленг» по відношенню до соціального діалекту, що почав формуватися в США, відносять кінцю XVIII століття, а розквіт цього явища – к середині XIX століття [18, с. 168]. Незважаючи на те, що термін сленг застосовують нині стосовно цілої низки різнорідних явищ, а його соціальна сутність значно змінилась, науковці продовжують використовувати цей термін, по-перше, тому, що він є традиційним і міцно вкоріненим в англійській лексикології та лексикографії, а, по-друге, тому що він дозволяє об'єднати в межах однієї категорії різні мовні одиниці, які протиставляються літературній лексичі.

Сленгова метафора, а також метафора розмовного мовлення, якщо вона вдала, допомагає відтворити образ, який не базується на досвіді. «Інтуїтивне відчуття відіграє велику роль у практичному мисленні, що визначає поведінку людини, і воно не може не знайти своє відображення в повсякденному мовленні. В цьому і полягає неминуче та невичерпне джерело метафори в «побуті» [19, с. 32]. В побутовому, розмовному мовленні образне мислення є дуже важливим. За його допомогою, а також за допомогою метафори, що базується на образному порівнянні, людина здатна не тільки ідентифікувати, але й описувати та характеризувати. Саме тому розмовна метафора є одним із ключових засобів номінації та «надання виразної характеристики людині» [19, с. 34].

Широко використовується розмовна метафора для позначення людини в англійській мові, зокрема її американському варіанті, «домінування якого визначається, насамперед, лідерством США в сучасному світі, великою кількістю його носіїв» [20, с. 42]. На це вказує велика кількість метафоричних одиниць, наявних в американському варіанті англійської мови, наприклад:

baby pop – a young man;
backseat driver – passenger in a car who can't help telling the driver where to go and how to drive;
bad egg – troublemaker;
cheesehead – jerk;
chiphead – computer fanatic;
coffee cooler – a person who either can't or won't focus on his/her work;
culture vulture – one preoccupied with things cultural;
excess baggage – someone in the way and unnecessary;
floppy disk (mansan, digithead, pointhead) – studious, bookish person;
house plant – boring person who just sits around the house;
lightweight – person who can't drink much;
live wire – extremely energetic person;
longhair – intellectual, or one with classical tastes;
lounge lizard – person who spends a lot of time in bars and nightclubs, looking for companionship;
mall crawler – a young person whose primary arena of entertainment and social activity is a shopping mall;
new blood – new bidders or customers;
new members of the club;
old hand – expert;
pea brain – dolt;
rack monster – one who requires or demands plenty of sleep;
road dog – who monopolizes the road, making it difficult for other drivers to maneuver or pass;
scuz ball – who spends much time on a skateboard;
top banana (also big cheese, head honcho, top dog) – chief, the boss;
top cat – passenger on a Concorde jet;
train wreck – patient with multiple medical conditions;
ugly customer – a violent, unsavory character;
wet blanket – one who hampers other's pleasure;
windbag – one who talks too much without saying anything important.

Метафора американського варіанта розмовного мовлення є продуктивним засобом позначення та надання оцінки людині, її характеру, дій тощо. За аксіологічними характеристиками досліджувані метафоричні одиниці можна поділити на:

нейтральні (наприклад, *sandwich generation – people who are taking care of their children and elderly parents at the same time, new blood – new people*);

негативні (наприклад, *lowlife – degenerate or despicable person, lunkhead – a slow-thinking person, greenhorn – inexperienced, unsophisticated person, whistle blower – a person who take it upon themselves to expose corruption, poor management, discrimination in government or business*);

позитивні одиниці (наприклад, *old hand – expert; whiz kid (or: whizz) – who is unusually intelligent, clever or successful*).

Зазначимо, що негативно-оцінних метафоричних одиниць на позначення людини є більше, ніж позитивно-оцінних в аналізованому нами корпусі одиниць, що зумовлено «здібністю людини більш детально та прискіпливо диференціювати погане, ніж хороше» [21, с. 72].

Велика кількість метафоричних одиниць розмовного мовлення є також засобами жартівливого та іронічного позначення людей:

за їх професією (наприклад, *baby catcher; bean counter (number cruncher); bullet bait; desk jockey; grey ghost; paper pusher (pencil pusher)*);

родом суспільної праці, захоплень, хобі (наприклад, *chiphead; culture vulture; duck squeezer; tree hugger*);

місця в суспільстві, приналежності до певного його шару (наприклад, *heavyweight; jet set; lowlife; sacred cow; top banana (big cheese, hand honcho, top dog)*).

Розмовні метафори в американському варіанті англійської мови є також засобами висміювання вад людської поведінки, шкідливих звичок, поганих вчинків, рис характеру (наприклад, *backseat driver; bad egg; cheesehead; con artist (clip artist); coffee cooler; excess luggage; fashion victim; house plant; launch lizard; mall crawler (mall rat)*).

Зазначені одиниці є стилістично маркованими, які характеризуються не тільки оцінними, але й експресивними конотаціями. Ці одиниці здатні передавати емоційно-оцінні смисли, які легко сприймаються та розшифровуються носіями мови. Референтами метафоричних одиниць розмовного мовлення є особи, характеристики, ознаки, якості, поведінка, зовнішність, образ життя яких може бути притаманним також іншим людям, їх групам.

Н. Д. Арутюнова вказує на синтаксичні обмеження у використанні розмовної метафори [22, с. 11], зазначаючи у зв'язку з цим наступне: «метафора погано узгоджується з тими функціями, які виконують у практичному мовленні основні компоненти речення: його суб'єкт і предикат. Для функції ідентифікації така метафора є занадто довільною, вона не може з повною визначеністю вказувати на предмет мовлення. Подібній меті слугують власні імена та дійктичні засоби мови. Для предикату, призначеного для введення нової інформації, метафора занадто туманна, семантично дифузна. Уявна конкретність розмовної метафори не перетворює її в наглядний засіб» [22, с. 12].

Н. Д. Арутюнова також зазначає, що «...раніше чи пізніше практичне мовлення вбиває метафору, яка одночасно і не потрібна і потрібна розмовному мовленню» [22, с. 13]. При цьому науковець уточнює, що метафора «не потрібна йому як ідеологія, але необхідна як техніка» [22, с. 13].

З іншого боку, роль метафори, що породжується в розмовному мовленні для розвитку будь-якої мови, не можна недооцінювати, оскільки саме така метафора сприяє появі нових значень і їх нюансів, створенню полісемії, розвитку семантичних процесів, емоційно-експресивної лексики, синонімічних засо-

бів тощо. Абсолютно справедливим є й те, що поширюючись в розмовному мовленні, метафора поступово входить до словникового складу мови, літературний стандарт якої може також згодом збагачуватися окремими метафоричними одиницями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розмовне мовлення є некодифікованим, непідготовленим і невимушеним видом спілкування, що здійснюється в неофіційній обстановці. За параметрами «некодифікованість», «неофіційність» воно протиставляється книжково-письмовій кодифікованій літературній мові, що обслуговує різні сфери офіційного спілкування. Метафора розмовного мовлення є експресивним нелітературним засобом вторинної номінації, що дозволяє не тільки позначати, але й оцінювати, надавати виразну характеристику фрагментам, поняттям, об'єктам і суб'єктам позамовної дійсності. Подібна метафора є невід'ємним елементом розмовного мовлення американського варіанта англійської мови та використовується в ньому зокрема для номінації та надання оцінки людини, її характеру, дій, поведінки тощо. За аксіологічними характеристиками метафоричні номінації людини, що застосовуються в англо-американському розмовному мовленні, є не тільки оцінними, але й нейтральними одиницями. Негативно-оцінні одиниці превалюють при цьому над позитивно-оцінними у кількісному відношенні. Досліджувані метафори можуть бути також засобами експресивного, жартівливого та іронічного позначення осіб. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо в аналізі структурних і функціональних характеристик вказаних одиниць, дослідженні інших тематичних груп метафор англо-американського розмовного мовлення.

Література:

1. Крюкова Н. Ф. Метафорика и смысловая организация текста : монография. Тверь : Изд-во Твер. гос. ун-та, 2000. 163 с.
2. Bell A. H. The Child in Wordsworth Major Poetry: A Master Metaphor and Its Implications. New York : Lexington Publishing, 2010. 276 p.
3. Holyoak K. J. The Spider's Thread: Metaphor in Mind, Brain, and Poetry. Cambridge : The MIT Press, 2019. 288 p.
4. Галкина О. В. Метафора как инструмент познания (на материале терминов-метафор компьютерного интерфейса) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2004. 188 с.
5. Zwicky J. Wisdom and Metaphor. Edmonton : Brush Education, 2014. 304 p.
6. Волошин Ю. К. Общий американский сленг : состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Краснодар, 2000. 341 с.
7. Шовкопляс Ю. О. Сфери походження сленгової метафори в американському варіанті англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2021. № 47 (2). С. 157–160.
8. Борисова Л. М. О типологических характеристиках метафоры разговорного языка. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2017. № 1 (201). С. 13–17.
9. Земская Е. А. Русская разговорная речь : лингвистический анализ и проблемы обучения. Москва : Русский язык, 1979. 240 с.
10. Kovecses Z. Where Metaphors Come From: Reconsidering Context in Metaphor. Oxford : Oxford University Press, 2015. 216 p.
11. Куц Е. О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
12. Чудинов А. П., Будаев Э. В. Когнитивная теория метафоры на современном этапе развития. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 54–57.
13. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка. Воронеж : ВГУ, 2001. 140 с.

14. Беляева Т. М., Хомяков В. А. Нестандартная лексика английского языка. Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1985. 136 с.
15. Oxford Dictionary of Modern English / ed. by Ch. T. Onions. Oxford : Oxford University Press Inc., 2006. 1312 p.
16. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / 3-rd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 582 p.
17. Mencken H. L. The American Language. Manchester : Waking Lion Press, 2011. 482 p.
18. Whitney W. D. The Life and Growth of Language: An Outline of Linguistic Science. New York : D. Appleton and Company, 1985. 326 p.
19. Geary J. I Is in Other: The Secret Life of Metaphor and How It Shapes the Way We See the World. New York : Harper Perennial, 2012. 297 p.
20. Kushch E. O. Varieties of English. Monograph. Zaporizhzhia : FOP Mokshanov V. V., 2021. 182 p.
21. Андреева Г. М. Психология социального познания. Москва : Аспект Пресс, 2000. 288 с.
22. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры / под ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
23. Mastery L. The Great Book of American Idioms : A Dictionary of American Idioms, Sayings, Expressions & Phrases. New York : McGraw Hill, 2019. 229 p.
24. Wentworth H. Dictionary of American Slang / 2-nd ed. N. Y. : Crowell-Collier Publishing Company, 1975. 766 p.

Shovkoplias Yu. Metaphor for designation of a human being in colloquial speech of American English

Summary. The article is devoted to the research of metaphorical units used for designation of a human being in colloquial American English speech. The notions of colloquial speech and its metaphor are characterized in the article; their definitions are also given in it. Key attention is paid in the article to the analysis of axiological and semantic characteristics of metaphorical designations of a human being in colloquial American English speech.

Colloquial speech that is also called spoken language by scholars is used in everyday communication and situations of spontaneous and natural verbal interaction. Spoken language is opposed to bookish literary language functioning in different spheres of official communication. Codification vs. no codification, formal vs. informal character of communicative situations are considered to be main parameters of differentiation of the abovementioned types of language.

Metaphorical units of colloquial speech are expressive and vivid means of secondary non-bookish nomination of fragments, notions, phenomena, objects and characters of extralingual reality. Being universal and practical in use, such units appear and are widely used in colloquial speech. Their emergence is also stipulated by metaphorical way of thinking of people.

Metaphors are part and parcel of colloquial American English speech viewed as a separate subsystem of this variant of the English language by scholars. Such metaphoric units can designate, describe and give character to human beings. That is why these metaphors can be viewed as a separate thematic group of metaphoric units of colloquial American English language. According to their axiological characteristics they are subdivided into neutral, positive and negative units. Negative metaphors are more numerous. Many of the analyzed metaphoric units are also means of witty, humorous, ironic and sarcastic designations of people, their features of character, shortcomings, behavior, actions, deeds, professions, hobbies, place in society, belonging to its certain strata. These metaphors are stylistically marked units. They can provoke vivid images and are easily perceived by native speakers.

Key words: axiological and semantic characteristics, American variant of the English language, means of designation, metaphor, colloquial language.